

Bertil Gedda

Bertil Gedda var född 1912. Han blev tidigt föräldralös och adopterades av moderns släkt. Till en början var litteraturen hans stora intresse, och han var bland annat verksam som recensent i *Ny Tid*. Som författare debuterade han 1937 med diktsamlingen *Daggryning*, och sedan blev det ytterligare sex samlingar fram till 1954. Han blev medlem i SKK 1942 och förblev så intill sin död 1990. Vi återger nedan Sven-Göran Malmgrens fina minnestext ur *SchackKamraten nr 1, 1991*.

Sven-Göran Malmgren:

Bertil Gedda - Några personliga minnen

Med Bertil Gedda har en av de stora gestalterna i Kamraterna och i göteborgskt och svenskt schackliv gått ur tiden. Fastän det är ganska långesedan han kunde delta aktivt i klubbens och Göteborgs schackförbunds verksamhet är vi många som kommer att minnas honom med tacksamhet och saknad. Hans insatser för schacket kan knappast överskattas - i själva verket tror jag att de var långt större än vad de flesta inser. I fråga om bredd och mångsidighet torde vara näst intill unika. De flesta av oss är väl nöjda om vi kan nå framgångar på ett schackligt område, det må så vara som praktiska spelare, som problem- eller studiekomponister, som organisatörer eller inom schackjournalistiken. Bertil Gedda gjorde viktiga och delvis lysande insatser på alla dessa fyra områden. Vi återkommer strax till de båda första områdena: låt oss, vad gäller de båda sista, bara i korthet erinra oss Bertils mångåriga verksamhet som turneringsledare resp. Som redaktör för Tidskrift för Schack.

Själv lärde jag känna Bertil i början av 60-talet. Jag minns ännu min första kontakt med honom - den blev faktiskt en aning snöplig på grund av min blyghet!

Det måste ha varit våren 1960. Jag hade nästan bara schack i huvudet men var ännu inte "med i klubb" (som Georg Flink brukade säga). En kväll vågade jag mig i alla fall in på förbundets dåvarande lokaler på Smedjegatan, där jag visste att det pågick någon sorts schacktävlingar. Stående på tröskeln till själva spellokalen urskilde jag i tobaksdimmorna

en poetprofil som visade sig tillhöra Bertil - han var väl som vanligt turneringsledare.

På min framstammade, något oklara fråga "Vad är det som pågår här?" (jag menade förstås "Vilken schacktävling...?") svarade Bertil, vänligt som alltid men kanske - med all rätt - med ett lite undervisande tonfall: "Det är schack".

I stället för att närmare precisera min fråga blev jag så snopen att jag lommade iväg...

Men sedan blev våra kontakter så mycket mer givande, åtminstone för mig. I september 1960 tog jag äntligen steget in i en schackklubb - Kamraterna naturligtvis. Den hösten pågick en liten jubileumsturnering där bl.a. Bertil deltog. Det var en stor upplevelse att komma så nära "de stora". Jag fick fina tillfällen att beundra Bertils utsökta positionskänsla. Från mina första år på Kamraterna minns jag emellertid framför allt mycket sena kvällar och nätter på klubblokalen, då alla utom fyra tappra hade gått hem. Dessa fyra var Bertil, Lars Bäckström, Gunnar Dahlin och jag. Bertil och Lars verkade vara invecklade i en oändlig serie tiominuterspartier, alltid nimzoidiskt eller kungsindiskt beroende på vem som hade vit. Deras ganska lama försök att få oss gymnasister att tänka på nästa skoldag var föga framgångsrika. Om vi gick miste om lite fysikalisk eller matematisk teori kompenserades det kanske i någon mån av att vi i stället fick ta del av den Teori som betydde mest av allt för oss då - Bertil var en framstående spelöppningskännare, framför allt just av nimzoidiskt.

Sina största framgångar som närschackspelare hade Bertil på 50-talet. Han blev då bl.a. pristagare i några starka danska turneringar, och han tillhörde klubbens 3-4 främsta spelare. Han skulle säkert haft möjligheter att nå den dåvarande landslagsklassen, om han gått in för sådana turneringar. En bit in på 60-talet tog hans intresse för problemschack alltmer överhanden, och så småningom slutade han helt med tävlingspartier. Det var utan minsta tvekan ett lyckligt val han gjorde, även om kanske inte alla förstod det. Jag vill gärna tro att han i någon mån inspirerades av att några av oss som då just hade lämnat juniortiden bakom oss - Gunnar Dahlin, Ulf Nyberg, jag själv och kanske framför allt Sten Aune - fascinerat tog del av hans trollerinumner på självmatts- och hjälpmattsområdet. I Sten Aune fann han en verklig själsfrände, med vilken han kunde diskutera både problemschack och filosofi på hög nivå. Jag minns en gång när Bertil, Sten och jag var hembjudna till Gunnar Dahlin - på någon sorts schackseans, var det tänkt. Men Bertil och Sten blev så fördjupade i en filosofisk diskussion - kanske om pacifismens problem, det handlade det ofta om - att de, när de till sist hade baxats innanför dörren, helt enkelt glömde att ta av sig ytterkläderna och sätta sig. Jag kan ännu se Bertil framför mig, stående mitt i rummet, med överrocken på och portföljen i handen, intensivt lyssnande till Stens

argument. Det var inte helt lätt att återkalla de båda filosoferna till ordningen, dvs. schacket.

Som problemist kom Bertil att nå ännu vackrare framgångar än som praktisk spelare, bl.a. erövrade han flera förstapris i internationella turneringar. För mig - som lekman - framstod många av hans problem som verkliga underverk av skönhet och djuptänkthet. Och jag är glad att ha fått följa framväxten av flera av de bästa. I början oftast tillsammans med Sten och Gunnar, senare åtskilliga gånger tillsammans med Josef Brodin i Bertils hem i Lundby. Mest nöjda var vi kanske när vi lyckats påvisa en bilösning som fördärvade någon utsökt idé - då kunde vi ju i någon mån känna oss delaktiga i skaparprocessen. Det betydde många nya timmars arbete för Bertil, men man kunde vara säker på att snart nog få ta del av problemet i ny form.

Något - låt vara amatörmässigt - bör också sägas om det tredje föremålet för Bertils skapande verksamhet, lyriken. Alla visste ju att Bertil ursprungligen varit poet, men det var väl ganska få i schackvärlden som läste hans dikter. Såvitt jag vet talade han heller aldrig om dem. Om man forskar lite får man emellertid fram att Bertil publicerade sju diktsamlingar mellan 1937 och 1954. De första samlingarna tycks ha varit rätt konventionella och osjälvständiga - den litteraturhistoriskt intresserade anar inflytanden från vissa av de stora trettitalspoeterna, kanske bl.a. Karin Boye och Johannes Edfeldt - men om de tidiga fyrtilotalssamlingarna *Över djupet* (1941) och *Blad ur sömnen* (1942) skriver den store kritikern Bengt Holmkvist, att Bertil Gedda där "började odla en fritt associerande, formellt obunden men behärskad stil som föregrep en del drag hos 40-talet". "40-talet" - eller fyrtilalismen - var en guldåder i svensk 1900-talspoesi; att ha "föregripit" den är egentligen bara det nog för att säkra en plats i den svenska litteraturhistorien. Och lyssna till vad stormästaren bland 40-talisterna, Erik Lindegren (han med "Någonstans inom oss är vi alltid tillsamman") hade att säga om en av Bertils diktsamlingar: "Gedda blir för varje diktsamling allt mera nyanserad och subtil, hans själsimpressionism arbetar med den känsligaste analys och med franskt förfinade valörer".

Att Bertil Gedda var en betydande poet är således uppenbart, även om han kanske inte kommit att räknas till de allra största. En bit in på 50-talet tycks han i stort sett ha lämnat lyriken. Hans sista diktsamling, *Människans dag* (1954), är emellertid intressant genom att den skiljer sig mycket från de tidigare, ofta rätt inåtvända samlingarna. I åtskilliga dikter ger Bertil här uttryck åt en sorts tredje ståndpunkt (dvs. en på den tiden högst inopportun vänsterståndpunkt) i det pågående kalla kriget mellan öst och väst. Också här tycks han ha varit något av en föregångare - politisk dikt var sällsynt på 50-talet men skulle bli desto vanligare på 60-talet.

Därmed är cirkeln sluten och vi är i tiden framme ungefär vid Bertils schackliga debut. Kanske är det betecknande att den sista diktsamlingen avslutas med en samling aforismer under titeln "Valörer och varianter".

Det var just "varianter" (av annat slag) som skulle uppta större delen av Bertils tid i fortsättningen.

Naturligtvis kan man säga att det finns en fara med att vara så mångsidigt begåvad som Bertil. Om Mozart hade varit intellektuellt lagd hade säkert många symfonier förblivit oskrivna...Liksom lyrikvännen kan beklaga Bertil Geddas schackintresse kan schackvännen tycka att det var synd att Bertil började med tävlingsschack först i fyrtioårsåldern och som problemkomponist först i femtioårsåldern. Vad hade han inte kunnat uträtta som lyriker, som närschackspelare, som problemist, om han koncentrerat sig på ett av dessa områden? Men sådan var tydligen inte hans natur. "Jag är färdig med självmatter", sade han någon gång på 70-talet. På samma sätt var han tydligen färdig, kände att han hade gjort sitt, med lyriken på 50-talet och med närschacket på 60-talet.

Slutligen bara ytterligare några ord om Bertil som människa. Den egenskap hos honom som kanske gjorde det djupaste intrycket var hans orubbliga vänlighet och särskilt hans enastående förmåga att lyssna. Som ledande intellektuell i schackvärlden fick han förstås finna sig i att många gärna ville diskutera stora och små frågor med honom. De synpunkter han fick ta ställning till kunde vara mer eller mindre begåvade, men Bertil tog alla samtalspartner på allvar och lyckades nästan alltid få dem att känna att de hade sagt något intelligent. Enkelt uttryckt var Bertil en av de mest sympatiska människor jag haft förmånen att lära känna.

Låt oss avsluta med att se på fyra prov på Bertils skapande: ett parti, ett problem, en dikt och en aforism. Vi börjar med ett fint parti där Bertil med positionella medel lyckades manövrera ut en mycket stark motståndare. De instruktiva kommentarerna är Bertils egna.

Bertil Gedda - Åke Olsson Allsvenska serien, 1959

1. d4 Sf6 2. c4 g6 3. Sc3 Lg7 4. e4 d6 5. f3 0– 0 6. Le3 e5 7. Sge2

Alternativet är 7.d5. Textdraget ger större variationsmöjligheter för båda parter.

7. ... Sbd7 8. Dd2 c6 9. 0– 0– 0 a6

Med detta drag, som syftar till ett snabbt b5, inleder svart ett energiskt motspel. Vit hotar ju att spela g4, h4, osv., ett angrepp som kan bli svårt att bemöta.

10. Kb1 b5 11. d5! b4 12. Sa4?

Det bästa synes vara 12.dxc6 bxc3 13.Dxd6 . Detta är mycket chansrikt för vit. Tex. 13...Da5 14.cxd7 c2+ 15.Kxc2 Lxd7 16.Sc3 och vit har vunnit ett par bönder.

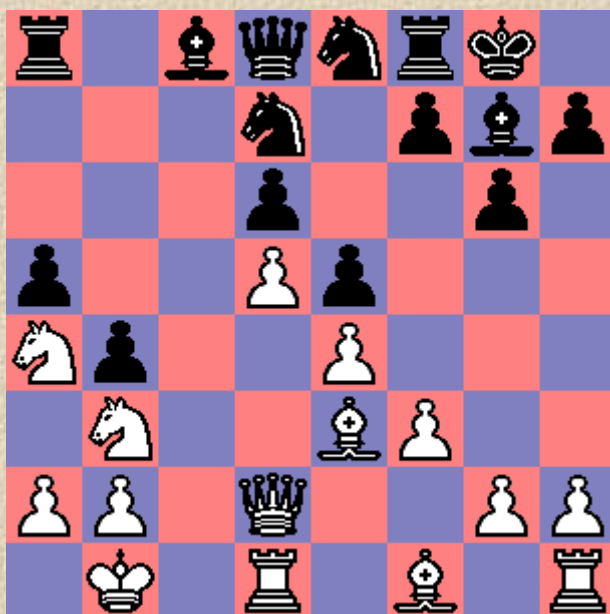
Eller 13...cxb2 14.c7 De8 15.Dc6.

Eller slutligen 13...Tb8 14.Dxb8 Sxb8 15.Txd8 Txd8 16.c7 Td1+ 17.Kc2
cxb2 18.cxb8D

12. ... cxd5?

Här hade svart chansen att utjämna med 12...c5.

13. cxd5 a5 14. Sc1 Se8 15. Sb3

Svarts aktion på damflygeln har endast lett till att vitt fått ett dominerande spel på den sidan. En sådan scenförändring är inte så ovanlig i Sämischvarianten, där vit bör bevaka sina chanser på c-linjen och inte alltför stereotypt spela på kungsangrepp.

15. ... f5 16. Ld3 fxe4 17. fxe4 La6

Efter detta avbyte får svart kännbara svagheter på de ljusa fälten, men det är redan svårt att finna något hållbart. Speciellt är den inaktiva löparen på g7 ett problem.

18. Lxa6 Txa6 19. Dd3 Ta8 20. Sd2 Sc7 21. Sc4 De7

21...Sb5 besvaras med 22.Scb6.

22. Sab6 Sxb6 23. Sxb6 Tab8 24. Tc1 Se8 25. Tc2 Tf7

För att möjliggöra Dh4, som ännu är förhindrat genom Sd7.

26. Thc1 Dh4 27. Tc8 Tfb7

Efter tornbyte kan De1+ besvaras med Kc2.

28. Db5! Dxe4+

Det finns inte något acceptabelt försvar för svart.

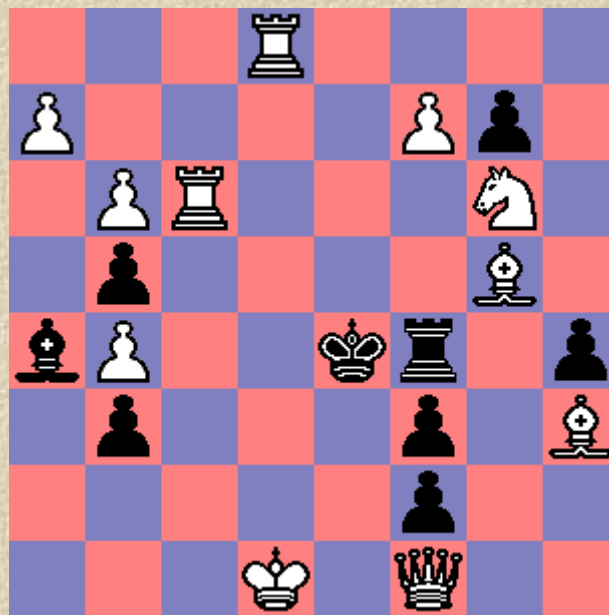
29. Ka1 Dxe3? 30. Dxe8+ uppg.

Svarts ställning är förlorad även efter 29...Txc8 30.Txc8 Te7 31.Txe8+ Lf8 32.Lc1 Tc7 33.Tc8 eller 32...Txe8 33.Dxe8 Dc2 34.Dc6.

Anm. av B. Gedda

Så ser vi på ett av hans bästa självmattsproblem, åter med kommentarer av honom själv. Lägga märke till det fina inledningsdraget, s.k. minorpromotion.

1:a pris Schach-Echo 1965

Självmatt i 3 drag

Detta är en självmatt, dvs. vit skall tvinga svart att sätta den vita kungen matt. I det här fallet måste Tf4 neutraliseras, så att b3-b2+ kan framtvingas, men på 1.Lxf4+ b2+ blir det inte matt. Därför **1.a8L!** med följande varianter:

1. ... Ke3 2. Tcd6 b2#

1. ... b2+ 2. Tc2+ Ke3 3. De2+ fxe2#

1. ... Tg4 2. Tcd6+ Kf5 3. Ld2 b2#

1. ... Txf7 2. Tcd6+ Tb7 3. Ld2 b2#

1. ... Tf6 2. Tc7+ Tc6 3. Ld2 b2#

1. ... Tf5 2. Tc2+ Td5+ 3. Td2 b2#

Och så en av de i mitt tycke finaste dikterna i den sista samlingen, med ett humanitärt budskap som kanske är aktuellare än någonsin 1991:

SÅNG I DECEMBER

Vi väntar på förstörelsen

av alla brottsliga vapen,

vi väntar på det sista fältropet

och det sista skottet i vår tid.

Vi väntar att rättfärdighet skall lysa

i någras ögon som blommor,

att snöstormen äntligen skall skriva

sin renhets rapport.

Att världen skall vara öppen

för ett nytt och sannare budskap,

att rättvisans storm skall ropa

i alla telefoner.

Vi väntar på frihetens klara

och överflödande gryning,

drömd av dem som blev skjutna

med sång på blödande läppar.

Och till slut en subtil aforism ur den sista diktsamlingen, en paradox som ger något av Bertils fina humor och sinne för logiska problem (om jag inte tar fel är den inspirerad av en av Bertils husgudar, Bertrand Russell):

Om jag noga överväger allt vad jag yttrar mig om? Det har jag inte övervägt så noga - och kan alltså inte yttra mig om det.

Schackklubben Kamraterna, Göteborg